

Інтелектуальні змагання
(Всеукраїнські учнівські олімпіади з географії та економіки,
Всеукраїнські учнівські інтернет-олімпіади з географії та економіки,
Всеукраїнський учнівський турнір з географії, Всеукраїнський
учнівський турнір з економіки) як засіб формування пізнавальної
компетентності учнів на уроках географії, економіки та
у позанавчальний час
(методичні рекомендації)

Зміни, що відбуваються нині в суспільстві викликають потребу в підготовці компетентного випускника, здатного самостійно набувати знання, уміти навчатися впродовж життя.

Це актуалізує проблему формування в учнів пізнавальної компетентності, що сприяє мотивації до навчання, розвитку здібностей, умінь та навиків ефективно розв'язувати освітні завдання, творчо застосовувати відомі знання та успішно оволодівати новими способами навчально-пізнавальної діяльності.

Серед засобів навчання, що сприяють посиленню активізації та мотивації пізнавальної діяльності, досягненню ефективних результатів навчання чільне місце посідають інтелектуальні змагання, залучення учнів до участі у Всеукраїнських учнівських олімпіадах з географії та економіки, Всеукраїнських учнівських інтернет-олімпіадах з географії та економіки, Всеукраїнських учнівських турнірах з географії та економіки.

Порядок організації та проведення Всеукраїнських учнівських інтелектуальних змагань, їх організаційне, методичне та фінансове забезпечення, порядок участі й визначення переможців регламентовано Положенням про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, що затверджено наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22.09.2011 № 1099, затвердженим Міністерством юстиції України від 17.11.2011 за № 1318/20056 (<https://numl.org/.085391>); зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 25.10.2021 № 1127 «Про затвердження змін про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності», зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 06.12.2021 за № 1570/37192 (<https://numl.org/.854391>).

Порядок організації та проведення Всеукраїнських учнівських Інтернет-олімпіад визначається Положенням про Всеукраїнські учнівські Інтернет-олімпіади, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 11.06.2012 № 671 та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 27.06.2012 за № 1074/21386 (<https://numl.org/.222391>).

Нормативні документи, що регулюють процес організації та проведення інтелектуальних змагань з географії та економіки у 2023-2024 навчальному

році розміщено за посиланнями: <https://numl.org/.954391>; <https://numl.org/.181291>; <https://numl.org/.122391>.

Розрізняють інтелектуальні змагання Всеукраїнського та Міжнародного рівнів.

Важливим інтелектуальним змаганням Міжнародного рівня є Міжнародна олімпіада з наук про Землю, що щорічно проводиться для учнів закладів загальної середньої освіти та перевіряє їхні здібності з таких дисциплін, як геологія, метеорологія, наука про навколишнє середовище та астрономія.

Серед інтелектуальних змагань Всеукраїнського рівня розрізняють:

1. Всеукраїнські учнівські олімпіади з географії та економіки (I-IV етапи).

2. Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України (I-III етапів).

3. Всеукраїнські інтернет-олімпіади з географії та економіки.

4. Всеукраїнський турнір юних географів.

5. Всеукраїнський турнір юних економістів.

6. Всеукраїнський конкурс знавців фінансової грамотності.

Зауважуємо, що проведення інтелектуальних змагань в звичному очному форматі унеможлиблюється ситуацією, викликаною збройною агресією Російської Федерації проти України. Впливають на це також надзвичайні ситуації природного і техногенного характеру, карантин, запровадження протиепідемічних заходів тощо.

За таких обставин Всеукраїнські учнівські олімпіади з навчальних предметів, турніри, олімпіади зі спеціальних дисциплін, Всеукраїнські учнівські конкурси з навчальних дисциплін, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт та конкурси фахової майстерності відбуваються за дистанційною та змішаною (очною та дистанційною) формами.

Відповідно до масштабів поширення надзвичайних ситуацій (регіональний, обласний, місцевий) визначаються етапи та формат проведення інтелектуальних змагань.

При цьому, умови проведення I-III етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад визначаються оргкомітетами відповідних етапів змагань із урахуванням пропозицій предметно-методичних комісій, умови проведення IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад, відбірково-тренувальних зборів – Міністерством освіти і науки України [1].

Пропонуємо предметно-методичній комісії до переліку завдань I етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з географії включати завдання теоретичного і практичного спрямування, що дає можливість перевірити, окрім теоретичних знань учнів, їхні практичні вміння і навички.

Рекомендуємо складати теоретичні завдання двох типів.

Перший тип – запитання, що практично не виходять за межі шкільної програми, але вимагають від учня дати розгорнуту відповідь, логічно викласти її, скласти порівняльну характеристику, висвітлити власну думку щодо певної проблеми.

Другий тип – запитання, що сприяють розвитку логічного мислення учнів та потребують знань не лише з географії, а й інших дисциплін.

Звертаємо увагу на те, що практичні завдання мають містити картографічні або математичні задачі з географії. Водночас, важливими є завдання з ілюстраціями (космічними знімками, фотографіями об'єктів природи або міст тощо).

Нагадуємо, що тестові завдання мають перевіряти знання учнів з номенклатури, географічних фактів, понять та їх визначень, умінь робити прості розрахунки. Пропонуємо тестові завдання складати за формами, що визначені характеристиками сертифікаційних робіт зовнішнього незалежного оцінювання з географії в 2021 році. Серед них: завдання з вибором однієї правильної відповіді із чотирьох запропонованих; завдання на встановлення відповідності, або логічних пар, та завдання, що мають сім варіантів відповідей, з яких лише три правильні.

Під час підготовки завдань для проведення I етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з економіки рекомендуємо предметно-методичній комісії до переліку завдань включати, зокрема такі їх типи:

- тести (першого і другого рівнів складності);
- теоретичні запитання;
- задачі.

З метою якісної підготовки учнів до I-IV етапів Всеукраїнської учнівської олімпіади з географії та економіки у 2023-2024 навчальному році, пропонуємо скористатися методичними матеріалами, що розміщені на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти:

– розділ «Учнівські олімпіади», тека «Конкурси і олімпіади» (<https://numl.org/681091>);

– розділ «Мобільна сторінка методиста», вкладки «Учителю географії», «Учителю економіки», тека «Турніри, олімпіади, конкурси, вікторини» (<https://numl.org/282981>).

Зазначаємо, що з метою пошуку, підтримки, розвитку творчого потенціалу обдарованої молоді, активізації запровадження комп'ютерних ІТ-технологій в освіті, сприяння широкому залученню здібних учнів до інтелектуальних змагань, проводяться Всеукраїнські учнівські інтернет-олімпіади з географії та економіки.

З порядком організації та проведення Всеукраїнських учнівських Інтернет-олімпіад можна ознайомитися за посиланням: <https://numl.org/222391>.

Зауважуємо, що в умовах воєнного стану терміни та інші організаційні аспекти проведення Інтернет-олімпіад з географії та економіки визначаються відповідно до безпекової ситуації в країні.

Зосереджуємо увагу ще на одному виді інтелектуальних змагань – Всеукраїнських турнірах з географії та економіки, участь в яких сприяє формуванню компетентної особистості. У ході їх проведення учні отримують нові економічні та географічні знання, підвищують фінансову грамотність та культуру, поглиблюють уміння та навички спілкування,

розвивають критичне мислення, що є одним з наскрізних завдань освітнього процесу, визначених Концепцією «Нова українська школа».

Інтелектуальний турнір – це змагання школярів у формі рольової гри, що сприяє набуттю умінь розв'язувати складні економічні та географічні проблеми, доповідати, формулювати твердження та захищати власну думку в наукових дискусіях.

У турнірах можуть брати участь команди, які складаються з 3-5 учнів закладів загальної середньої освіти України.

Вони проводяться за олімпійською системою в три етапи: чвертьфінал, півфінал та фінал.

Завдання для турнірних змагань складаються робочою комісією, створеною оргкомітетом, у складі якої – фахівці-економісти та фахівці-географи. Кількість завдань (питань) визначає оргкомітет та журі.

Наведемо приклади запитань географічних турнірів:

1. У жителів країн, що живуть на берегах однієї річки існує вираз: «Ми п'ємо воду з однієї річки». Назвіть та поясніть переваги (недоліки) такого географічного положення.

2. Менталітет (від лат. Mental – розум, розумовий) – система переконань, уявлень і поглядів індивіда або суспільної групи, відтворення сукупного досвіду попередніх поколінь. Поясніть, яким чином вивчення менталітету народу, що проживає на певній території, впливає на розуміння взаємозв'язків природи, історії, культури і соціуму.

Зауважуємо, що з переліком питань XIV, XVI Всеукраїнського турніру юних географів можна ознайомитися за посиланнями: <https://numl.org/.195391>, <https://numl.org/.295391>.

Пропонуємо приклади запитань для економічних турнірів:

1. Волонтерство як соціально-економічне явище.
2. Ринок нерухомості в Україні та тенденції його розвитку.

Зосереджуємо увагу, що з переліком питань XIII, XIV Всеукраїнського турніру юних економістів можна ознайомитися за посиланнями: <https://numl.org/.595391>, <https://numl.org/.495391>.

Команди, що вийшли до півфіналу, отримують третє місце в турнірі. Ті, що стали фіналістами, забезпечили собі друге місце та продовжують змагатися за перше. Переможцем турніру є команда, яка отримає найбільшу кількість балів у фінальному змаганні.

Наголошуємо, що пізнавальна компетентність як продукт освітньо – виховної діяльності, є динамічною комбінацією знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навиків, умінь, інших особистих якостей, узагальненням діяльнісного досвіду.

Рекомендуємо вчителям географії та економіки для формування в учнів пізнавальної компетентності на уроках та в позанавчальній діяльності застосовувати такі вміння і навички:

– визначати ціль і організовувати її досягнення, уміти планувати, аналізувати, давати самооцінку своїй пізнавальній діяльності;

- виявляти проблему, вести самостійний або спільний пошук способів її розв’язання;
- формулювати пізнавальні задачі та висувати гіпотези, вибирати умови проведення спостережень, володіти вимірювальними навичками, працювати з інструкціями, описувати результати, формулювати висновки;
- опановувати креативні навички здобування знань безпосередньо з довкілля;
- застосовувати прийоми навчально-пізнавальної діяльності в нестандартних ситуаціях, пояснювати та оцінювати географічні та економічні явища та процеси, встановлювати причинно-наслідкові зв’язки;
- виступати усно чи письмово щодо результатів свого дослідження з використанням комп’ютерних технологій тощо;
- використовувати різні джерела географічної та економічної інформації – картографічні, статистичні, геоінформаційні ресурси – для пошуку, інтерпретації і демонстрації різноманітних географічних та економічних даних;
- застосовувати навички критичного мислення: системно мислити, аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел;
- під час виконання практичних завдань виявляти самостійну пізнавальну діяльність;
- грамотно і відповідально поводитися в суспільстві, мати власну активну життєву позицію та логічно її обґрунтовувати;
- розвивати здатності до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів;
- використовувати на практиці здобуті знання.

Підсумовуючи зазначимо, що формування пізнавальної компетентності учнів є одним з найважливіших завдань нової української школи. На творчому рівні така компетентність формується не тільки через засвоєння навчального матеріалу на уроках географії та економіки, але й шляхом залучення учнів до участі в інтелектуальних змаганнях в позанавчальний час, що є особливим випробуванням, яке не просто тестує знання учнів, а й гартує їхню зібраність та самостійність.

Список використаних джерел

1. Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, що затверджено наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22.09.2011 № 1099, затвердженим Міністерством юстиції України від 17.11.2011 за № 1318/20056. URL: <https://numl.org/.085391>.
2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.10.2021 № 1127 «Про затвердження змін про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності»,

zareestrowanomu v Ministerstvi yustitsii Ukrainy 06.12.2021 za № 1570/37192.
URL: <https://numl.org/.854391>.

Методист з географії та економіки
навчально-методичного відділу координації
освітньої діяльності та професійного розвитку
Сумського ОІППО

В.Д. Попов